

از خطبه تا خیزش؛ تبریز، نگین بیداری و پرچمدار تشیع

همواره در گذر تاریخ، نگین بیداری و پرچمدار تشیع بوده است؛ شهری که در پیوندی شگرف میان ایمان و ایثار، صدای روحانیت را در میدان خطابه بلند کرد...

ایسنا/آذربایجان شرقی تبریز همواره در گذر تاریخ، نگین بیداری و پرچمدار تشیع بوده است؛ شهری که در پیوندی شگرف میان ایمان و ایثار، صدای روحانیت را در میدان خطابه بلند کرد و خیزش مردم را در راه حق و عدالت رقم زد. این دیار کهن، نه تنها در جغرافیای ایران جایگاهی ممتاز دارد، بلکه در سپیده دم تاریخ نوین کشور، به سان شهر شمس و شمشیر، نقشی بی بدیل در

طلوع تشیع و پاسداری از آن ایفا کرده است. تشیع یکی از شاخه های اصلی اسلام است که پس از رحلت پیامبر اسلام(ص) شکل گرفت. پیروان تشیع معتقدند که رهبری امت اسلامی باید به صورت الهی و از طریق جانشینان معصوم پیامبر(ص) ادامه یابد. آنان حضرت علی(ع) را نخستین امام(ع) و وصی پیامبر می دانند و بر این باورند که امامت، منصبی الهی و نه انتخابی است. به گزارش ایسنا، مکتب تشیع بر اصولی همچون توحید، نبوت، معاد، عدل و امامت استوار است. جایگاه امامان معصوم(ع) در تبیین و تفسیر دین بسیار اساسی است و آنان را راهنمایان حقیقی امت می دانند. آموزه هایی مانند عاشورا، فرهنگ شهادت،

عدالت خواهی و توجه ویژه به مظلومان نیز از ویژگی های بارز این مکتب به شمار می رود. تشیع در طول تاریخ همواره نقشی فعال در تحولات سیاسی و اجتماعی مسلمانان ایفا کرده است. از قیام امام حسین(ع) تا نهضت های عدالت طلبانه ی مختلف، این مکتب الهام بخش جنبش های آزادی خواهی بوده است. همچنین تشیع در حوزه فرهنگ، فلسفه، عرفان و علوم اسلامی آثار عمیق و گسترده ای بر جای گذاشته و بخش مهمی از تمدن اسلامی را شکل داده است.

در وب سایت کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران درج شده است: "در یکی از روزهای جمعه سال ۹۰۷ هجری قمری مسجد جامع تبریز شاهد رویدادی بس عظیم بود که نه تنها بر آذربایجان بلکه بر کل ایران تأثیر پایداری نهاد، اذان به شیوه شیعیان آغاز دوره ای جدید را در تاریخ ایران نوید می داد. در این مجلس که بسیاری از بزرگان شهر حضور داشتند مولانا احمد اردبیلی که از

اکابر شیعه بود بر منبر رفته بعد از حمد و ثنای الهی خطبه به نام ائمه(ع) خواند و «دین حق رواج تمام پیدا کرد». آذربایجان به عنوان مهمترین بخش ایران از دیر باز نقش غیرقابل انکاری در اکثر تحولات این کشور داشته و در بسیاری از وقایع و حوادث تأثیرگذار نهایی و تبریز خاستگاه خیزش های مختلف مردمی از جمله مشروطه، انقلاب اسلامی و ... بوده است.

یکی از این وقایع مهم، رسمیت تشیع در سال هفتم هجری بود که از تبریز آغاز و سپس در تمام آذربایجان و ایران گسترش یافت. رسمیت تشیع توسط شاه اسماعیل اول و تصرف سایر سرزمین های ایرانی، وحدت دوباره آن را در پی داشت که تا امروز ادامه دارد و تشیع یکی از مهمترین عوامل اتحاد مردم به شمار می رود، که آذربایجانی ها پرچمدار رسمیت و گسترش آن بوده اند و چه

در گذشته و چه در زمان حال در راه رشد و پیشرفت آن از هیچ کوشش و جانپازی دریغ نکرده اند. تشیع به عنوان مهمترین جریان مذهبی-سیاسی ادوار اولیه، چیزی جدای از اسلام، آنگونه که برخی آن را زائیده افکار ایرانیان می دانند، نیست. تشیع از همان ابتدای گسترش اسلام، همراه فاتحان وارد سرزمین های نوگشوده شد و به صورت های

گوناگون، رشد نمود و بر ادوار بعد تأثیر نهاد. در طول تاریخ ایران، هر یک از سلسله های پادشاهی به نوعی در گسترش و رسمیت بخشیدن به مذهب تشیع نقش ایفا کردند. این تلاش ها از حمایت های پنهان و محدود آغاز شد و در دوره هایی همچون صفویه به اوج خود رسید؛ به گونه ای که تشیع به عنوان مذهب رسمی کشور تثبیت شد. این تکاپوها نشان می دهد که توجه به تشیع تنها جنبه اعتقادی نداشت، بلکه برای تحکیم قدرت سیاسی و ایجاد انسجام اجتماعی نیز به کار گرفته می شد.

دوره ایلخانی از اعصار درخشان در پیشرفت تشیع در آذربایجان و ایران به شمار می رود و به جرأت می توان گفت؛ به سنگ بنای رسمیت تشیع در این دوره نهاده شده است.

شهر شمس و شمشیر؛ تبریز در سپیده دم ایران و طلوع تشیع
مسجد کبود تبریز به عنوان یادگار عهد ترکمانان، نشان دهنده رواج تشیع در عصر قره قویونلوها است که نام علی(ع) علی ولی الله و امام حسن و حسین(ع) زینت بخش قسمت های مختلف آن بوده است.

شاه اسماعیل صفوی در سال ۹۰۷ بدون مقاومت جدی تبریز را تصرف کرد. این حادثه اعلام رسمیت تشیع در آذربایجان را در پی داشت و سخن ملا محمد امین حشری تبریزی را که «از اول بنای تبریز را به تشیع نهاده اند» عینیت یافت. یک روز بعد از تصرف تبریز، شاه اسماعیل تصمیم خود را مبنی بر رسمیت تشیع با مشاوران خود در میان گذاشت. این تصمیم حاکی از شناخت اسماعیل از اوضاع و خواسته های جامعه آن روز، دست کم در آذربایجان است. به قول احمد رفیق «قیام شاه اسماعیل گرایش به تشیع را به نحو بارز آشکار کرد».

رسمیت تشیع که از تبریز و آذربایجان آغاز شد و در تمامی ایران گسترش یافت وحدت دوباره سرزمین های ایرانی را در پی داشت که تشیع به مهمترین عامل وحدت میان مردم ایران تبدیل شد.

می توان گفت، قبل از ظهور صفویان، تشیع در آذربایجان حضوری نسبتاً فعال داشته و همواره رو به رشد بوده و پیروزی صفویان تنها جنبه رسمی به آن داده و موجب رشد فلسفه و فقه شیعه در ادوار بعدی شده است. به جرأت می توان گفت آذربایجان همزمان با ظهور شاه اسماعیل آماده ورود از دروازه های تشیع بود و مشاوران اسماعیل و شاید خود وی نیز به درستی اوضاع زمان و نیازهای جدید را درک کرده بودند پس به خود اجازه ندادند این فرصت تاریخی را از دست بدهند.

تبریز، دارالسلطنه و جایگاه ولیعهدی در تاریخ ایران
کریم میمنت نژاد، پژوهشگر مسائل تاریخی در گفت وگو با ایسنا به اهمیت و جایگاه تاریخی تبریز در ایران اشاره و اظهار کرد:

شهر تبریز در طول تاریخ ایران همواره نقشی بی بدیل ایفا کرده و به عنوان یکی از مراکز اصلی تحولات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی کشور شناخته شده است. در تاریخ ایران، کمتر شهری به اندازه ی تبریز منشأ رویدادهای بزرگ و اثرگذار بوده است. وی ادامه داد: این شهر در دوره های مختلف چندین بار به عنوان پایتخت ایران انتخاب شد و علاوه بر آن، جایگاه «دارالسلطنه» را نیز داشت؛ به این معنا که ولیعهدان ایران در تبریز مستقر می شدند، به اداره ی امور می پرداختند و در همین شهر تجربه ی حکمرانی می آموختند تا بعدها به تخت سلطنت برسند. از این رو، تبریز نه تنها مرکز قدرت سیاسی بود، بلکه نقش مهمی در پرورش و تربیت پادشاهان آینده ایران داشت.

وی با اشاره به اینکه تبریز؛ شهری که هر فصل تاریخ با نام او آغاز می شود، گفت: اهمیت تاریخی تبریز بر هیچ کس پوشیده نیست. این شهر در بسیاری از مقاطع حساس، منشأ تحولات عمیق در ایران و حتی منطقه ی خاورمیانه بوده و در مسیر تغییرات بنیادین سیاسی و مذهبی نقشی کلیدی ایفا کرده است.

تبریز، پرچم تشیع را بر قله ایران برافراشت
پژوهشگر مسائل تاریخی با اشاره به جایگاه تبریز در تاریخ تشیع، اذعان کرد: یکی از ابعاد مهم جایگاه تاریخی تبریز، نقش آن در گسترش تشیع در ایران است. اغلب تاریخ نگاران آغاز رسمی تاریخ تشیع در ایران را با روی کار آمدن سلسله صفویه می شناسند، اما شواهد نشان می دهد که تبریز چندین قرن پیش از صفویه، زمینه ساز این جریان بوده است.

روادیان؛ پیشگامان تشیع در تبریز
وی تشریح کرد: حدود ۵۰۰ سال پیش از تأسیس حکومت صفویه، در تبریز سلسله ای به نام روادیان حکومت می کرد که پادشاهان آن شیعه مذهب بودند. وجود امامزاده علی بن مجاهد، نوه ی امام سجاد (ع)، در تبریز نشان دهنده ی عمق ریشه های تشیع در این منطقه است. پادشاهان روادیان به نشانه ی ارادت خود به مکتب اهل بیت (ع)، آرامگاه هایشان را در جوار این امامزاده ساختند که برخی از آنها تاکنون نیز بر جای مانده است. وی اضافه کرد: بنابراین، می توان گفت تبریز از قرن ها پیش آمادگی پذیرش مذهب تشیع را داشت. این زمینه سازی تاریخی موجب شد که در زمان شاه اسماعیل صفوی، هنگامی که تشیع به عنوان مذهب رسمی ایران اعلام شد، تبریز در خط مقدم این تحول قرار گیرد.

۲۰ اسفند در تبریز؛ روزی که تاج صفوی بر سر ایران نهاده شد
وی همچنین یادآوری کرد: شاه اسماعیل صفوی در ۲۰ اسفند تاج گذاری کرد. با این حال، تعیین تاریخ دقیق رسمی شدن تشیع در سراسر ایران دشوار است؛ زیرا این امر تدریجی بوده و به مرور در سراسر کشور گسترش یافته است. بنابراین می توان گفت تاج گذاری شاه اسماعیل نقطه ی آغاز این روند به شمار می آید، هرچند رسمیت کامل تشیع در ایران در گذر زمان تثبیت شد. **تاج گذاری شاه اسماعیل صفوی و آغاز رسمیت مذهب شیعه در ایران**
میمنت نژاد به آغاز رسمیت مذهب شیعه در ایران اشاره و خاطرنشان کرد: با روی کار آمدن صفویان و انتخاب تبریز به عنوان پایتخت، شاه اسماعیل صفوی دستور داد که مذهب تشیع در ایران رسمی شود. در منابع تاریخی آمده است که نخستین خطبه ی تشیع در تبریز قرائت شد. این اقدام نقطه ی عطفی در تاریخ ایران بود، چرا که کشور از آن پس هویت مذهبی واحدی یافت. **راز خطبه ای در میان دو مسجد؛ پژواک ایمان در دیوارهای تاریخ**
وی با بیان اینکه روایت های متفاوت از خطبه تشیع موجود است، عنوان کرد: البته درباره ی مکان دقیق برگزاری این خطبه دو روایت وجود دارد. گروهی از مورخان معتقدند که خطبه در مسجد جامع تبریز قرائت شد، اما در حافظه ی شفاهی مردم تبریز نقل شده است که این واقعه در مسجد شصت و سه ستون که در مجاورت مسجد جامع قرار دارد، رخ داده است. نزدیکی این دو بنا و عظمت مسجد شصت و سه ستون احتمال این روایت دوم را نیز تقویت می کند.

تشیع؛ سپهر تبریز در برابر عثمانی و ازبک ها
پژوهشگر مسائل تاریخی به جایگاه ژئوپلیتیکی تبریز و سیاست مذهبی صفویان اشاره و مطرح کرد: نکته ی مهم دیگر در سیاست مذهبی صفویان آن است که در دوران شاه اسماعیل، ایران از دو سو در معرض تهدید قرار داشت: از یک سو امپراتوری قدرتمند عثمانی در غرب و از سوی دیگر، ازبک ها در شرق. وی افزود: شاه اسماعیل با رسمی کردن تشیع و ایجاد هویتی مذهبی متمایز برای ایران، توانست میان این دو قدرت منطقه ای توازن ایجاد کند و استقلال و تمامیت ارضی کشور را حفظ نماید. اگر چنین سیاستی اتخاذ نمی شد، احتمال تجزیه ی ایران و الحاق بخش هایی از آن به عثمانی یا ازبک ها بسیار زیاد بود.

تبریز؛ نگین همیشه درخشان تاریخ و مذهب در خاورمیانه
وی در پایان سخنان خود با بیان اینکه تبریز؛ قلب تپنده ی هویت ملی و مذهبی ایران است، گفت: در مجموع، تبریز نه تنها خاستگاه بسیاری از تحولات سیاسی و مذهبی ایران بوده، بلکه در طول تاریخ نقشی تعیین کننده در شکل گیری هویت ملی و مذهبی کشور ایفا کرده است.

تبریز؛ شهر تاریخ ساز و دین پرور ایران و دژ استوار در برابر سلطه بیگانگان
همچنین عزیز جوانپور، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز در گفت و گو با ایسنا، با بیان اینکه تبریز؛ مرزبان همیشه بیدار ایران است، اظهار کرد: شهر تبریز از دیرباز جایگاهی ویژه از نظر تاریخی و مذهبی داشته است. این شهر همواره به عنوان مرزبان ایران در برابر تهاجمات بیگانگان، به ویژه عثمانی ها، ایفای نقش کرده و هیچ گاه زیر سلطه آنان نرفته است. اهمیت این موضوع در آن است که با وجود اشتراک زبانی میان مردم آذربایجان و عثمانی ها، مردم تبریز و آذربایجان هیچ گاه هویت ایرانی خود را انکار نکرده و همواره به ایرانی بودن خویش افتخار کرده اند.

وی افزود: از سوی دیگر، تحولات تاریخی متعددی در تبریز رخ داده که در شکل گیری فرهنگ و تاریخ ایران تأثیرگذار بوده است. برای نمونه، در دوره ایلخانیان، تبریز به عنوان یکی از مراکز مهم فرهنگی شناخته می شد و وجود مجموعه های علمی و فرهنگی همچون ربع رشیدی گواهی بر این اهمیت است.

تبریز؛ خاستگاه تشیع، خیزش و حماسه
وی ادامه داد: همچنین در دوران صفوی، تبریز نخستین پایتخت این سلسله و خاستگاه گسترش تشیع در ایران بود. در دوره قاجار نیز تبریز به عنوان ولیعهدنشین، نقشی برجسته در تحولات سیاسی کشور ایفا کرد و در جنبش مشروطه خواهی نیز از جایگاهی کلیدی برخوردار بود.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز بیان کرد: افزون بر این، مردم تبریز در رویدادهای مهم معاصر نیز نقش تعیین کننده

ای داشته اند. به ویژه قیام ۲۹ بهمن تبریز، که یکی از نقاط عطف در شکل گیری انقلاب اسلامی به شمار می رود. همه این رخدادها نشان می دهد که تبریز نه تنها از نظر تاریخی، بلکه از لحاظ مذهبی و فرهنگی نیز جایگاهی بس والا و ارزشمند دارد و شایسته توجهی ویژه است.

تشیع؛ میراثی زنده از صدر اسلام تا امروز

وی با بیان اینکه علل پیدایش و گسترش تشیع در اسلام را می توان در چند محور اصلی مورد بررسی قرار داد، تشریح کرد: نخستین عامل به اختلافات صدر اسلام بازمی گردد؛ جایی که پس از رحلت پیامبر اکرم (ص)، اختلاف در موضوع جانشینی و انتخاب رهبر جامعه اسلامی موجب شکل گیری دو جریان اصلی در امت اسلامی شد: جریان اهل سنت و جریان شیعه. وی اضافه کرد: در واقع، تشیع نه یک جریان جدایی از اسلام، بلکه ادامه همان مسیر پیامبر اکرم (ص) بوده است و تنها در تفسیر

مسئله جانشینی با اهل سنت تفاوت داشته است. جوانپور ادامه داد: از سوی دیگر، در طول تاریخ، به ویژه در دوران خلافت امویان و عباسیان، حکومت های اسلامی عمدتاً در اختیار

اهل سنت قرار داشتند و این امر موجب شد که تفکر شیعی در بسیاری از مقاطع در اقلیت قرار گیرد. وی به سیر شکوفایی اندیشه شیعی اشاره کرد و گفت: با این حال، همین جایگاه اقلیت بودن سبب شد که رشد و گسترش تشیع همواره از بطن جامعه و در میان مردم صورت گیرد، نه از سوی حکومت ها. در حقیقت، پشتوانه مردمی و اقبال اجتماعی، عامل اصلی پایداری و توسعه تفکر شیعه در طول قرون بوده است.

ایران و اهل بیت؛ پیوندی از جنس ایمان و خرد

وی با بیان اینکه یکی از مهم ترین عوامل گسترش تشیع، نقش ایرانیان بوده است، گفت: ایرانیان از همان آغاز نسبت به خلافت امویان و عباسیان زاویه داشتند و مخالفت با سیاست های نژادپرستانه و عرب محور این حکومت ها آنان را به اهل بیت (ع) نزدیک تر می کرد.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز بیان کرد: این اشتراک در مخالفت با حاکمیت های وقت، زمینه پیوند عمیق تری میان ایرانیان و ائمه شیعه فراهم ساخت. افزون بر این، احترام و توجه ویژه ای که ائمه و عالمان شیعه نسبت به اقوام ایرانی ابراز می کردند، به تقویت این پیوند تاریخی یاری رساند.

وی همچنین گفت: عقل گرایی و تأکید بر خردورزی که در مبانی اعتقادی شیعه جایگاه ویژه ای دارد، با روحیه عقلانی و تفکر استدلالی ایرانیان هم سویی یافت و این امر به یکی دیگر از زمینه های گسترش تشیع در ایران تبدیل شد. وی اضافه کرد: در هر دوره ای که فضای آزاداندیشی و آزادی بیان در جهان اسلام فراهم بوده، تفکر شیعه نیز فرصت بروز و رشد بیشتری یافته است. ایران، به ویژه به دلیل شرایط اجتماعی و فرهنگی خاص خود، بستری مناسب برای این گسترش فراهم آورده است.

جوانپور مطرح کرد: به طور کلی، می توان گفت که تشیع از صدر اسلام تاکنون، همواره در پیوندی عمیق با مردم، عقلانیت و عدالت خواهی، مسیر تکامل خود را پیموده و در هر عصر و زمانه ای با توجه به شرایط تاریخی، فرهنگی و اجتماعی شکل تازه ای به خود گرفته است.

تبریز؛ نقطه اوج توسعه و گسترش تشیع / زمینه های تاریخی شکل گیری تشیع در ایران

وی با بیان اینکه تبریز به عنوان یکی از مهم ترین مراکز تشیع در جهان اسلام شناخته می شود، اذعان کرد: این جایگاه تاریخی و مذهبی ریشه در تحولات تاریخی، حضور شخصیت ها و علمای برجسته، شرایط سیاسی و اجتماعی خاص این منطقه دارد. از صدر اسلام تا دوره های بعدی، زمینه های شکل گیری و گسترش تشیع در ایران فراهم شده بود اما تبریز به دلیل ویژگی های خاص تاریخی، نقش برجسته ای در تثبیت و توسعه این مذهب ایفا کرد.

دروازه آزادی: سقوط بغداد و طلوع فضای مذهبی تازه

وی با بیان اینکه یکی از مهم ترین عوامل این روند، تغییر شرایط سیاسی پس از سقوط بغداد و نابودی خلافت عباسی بود، گفت: سلطه عباسیان بر جهان اسلام، با اعمال محدودیت ها و فشارهای مذهبی همراه بود و شیعیان بسیاری مجبور به پنهان کردن اعتقادات خود بودند.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز تشریح کرد: با ورود مغول ها و حاکمیت آنان بر ایران، آزادی مذهبی نسبی برقرار شد و زمینه برای بروز گرایش های مذهبی شیعی فراهم شد. این آزادی مذهبی موجب شد شیعیان بتوانند کتاب های خود را منتشر کنند، علمای شیعه فعالیت علمی و تبلیغی داشته باشند و آموزش های مذهبی خود را به طور آزاد ارائه دهند. تبریز، به دلیل موقعیت جغرافیایی و حضور علما، به یکی از مراکز اصلی این فعالیت ها تبدیل شد.

وی مطرح کرد: تاریخچه حضور شیعیان در آذربایجان نیز پیشینه ای طولانی دارد. از دوران اسماعیلیه گرفته تا حکومت های آل بویه، همدانیان، علویان، آل مضاف و آل جلائر، این منطقه همواره محل حضور فعال شیعیان بوده است. علاوه بر این، صحابه و بزرگان شیعه مانند سلمان فارسی، مسلم بن عوسج، و عمار یاسر نیز در دوران فتح آذربایجان نقش داشتند و مهاجرت علویان تحت فشار خلفای عباسی به این منطقه، زمینه را برای تقویت عقاید شیعی فراهم کرد.

نقش علمای برجسته شیعه در تثبیت تشیع

وی با بیان اینکه حضور علمای برجسته شیعه در دربار مغول نیز تأثیر مهمی بر تثبیت تشیع در تبریز داشت، عنوان کرد: شخصیت هایی همچون خواجه نصیرالدین طوسی، علامه حلی، ابن مکی، سید حیدر عاملی و ابن فضل، با بهره گیری از فضای نسبی آزادی مذهبی، نقش مؤثری در ترویج و رسمیت بخشی تشیع ایفا کردند. این حضور علمی و سیاسی موجب شد حتی برخی از حاکمان مغول، از جمله غازان خان و سلطان محمد خدابنده، به اسلام گرویده و برخی گرایش های شیعی پیدا کنند.

جوانپور به آثار تاریخی و فرهنگی شیعی در تبریز اشاره و عنوان کرد: با گذر زمان، تبریز همچنان به عنوان مرکز مهم شیعی باقی ماند. آثار تاریخی مانند مسجد کبود و بناهای مذهبی مشابه، نشانگر علاقه و اعتقاد عمیق مردم تبریز به اهل بیت است.

همچنین، فعالیت شاهزادگان و حاکمان محلی مانند جهانشاه، در رسمیت بخشی به تشیع، تأثیر بسزایی داشت. وی همچنین گفت: در مجموع، ترکیبی از عوامل تاریخی، حضور علمای بزرگ، آزادی مذهبی نسبی در دوره مغول و پیوندهای فرهنگی مذهبی، موجب شد تبریز به عنوان پایتخت تشیع در جهان اسلام شناخته شود و نقشی محوری در گسترش و تثبیت این مذهب داشته باشد.

از ایلخانان تا صفویه؛ زمینه سازی تاریخی برای رسمیت تشیع

وی با بیان اینکه تبریز از دیرباز جایگاه ویژه ای در تاریخ تشیع داشته است، اظهار کرد: این موقعیت تاریخی ریشه در تحولات دوران

ایلخانیان و حکومت های محلی پیش از صفویه دارد و نشان می دهد که تبریز از نظر مذهبی و فرهنگی رابطه نزدیکی با تشیع داشته است. یکی از ویژگی های مهم این دوره، نزدیکی تصوف و تشیع بود؛ صوفیان، امام علی (ع) را به عنوان پیشوای نخستین و مؤسس سلسله خود می شناختند و گرچه رفتار و اعمال صوفیان همیشه با آموزه های شیعه مطابقت نداشت، اما ارادت آنان به اهل بیت، زمینه مناسبی برای رشد تشیع فراهم کرد.

علمای برجسته؛ ستون های فرهنگ شیعی در تبریز
عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز با بیان اینکه علاقه مردم تبریز و آذربایجان به اهل بیت نیز در گسترش و تقویت فرهنگ شیعی نقش بسزایی داشت، گفت: این گرایش ها در دوره ایلخانیان و پس از آن، حتی در زمان هایی که حکومت ها اهل سنت بودند، زمینه را برای رشد اسلام مردمی و تشیع در این منطقه فراهم کرد.

وی همچنین یادآوری کرد: حضور علمای برجسته شیعه در تبریز نیز بر تثبیت و ترویج تشیع تأثیر مستقیم داشت و باعث شد این شهر به مرکزی مهم برای فعالیت های مذهبی و فرهنگی شیعی تبدیل شود.

تبریز، قلب استراتژیک صفویه در رسمیت بخشی تشیع / مسجد جامع تبریز؛ نقطه آغاز رسمیت تشیع
وی با بیان اینکه این جایگاه تاریخی و مذهبی، دلیل انتخاب تبریز به عنوان اولین پایتخت صفویان توسط شاه اسماعیل بود، گفت: تاج گذاری شاه اسماعیل در تبریز و اعلام رسمیت تشیع در مسجد جامع این شهر توسط ملا احمد اردبیلی نشان دهنده درک دقیق صفویان از موقعیت ویژه تبریز است. گرچه در آن زمان بسیاری از مردم منطقه اهل سنت بودند، حمایت مردم تبریز و آذربایجان از فرهنگ اهل بیت و امام علی (ع) زمینه ای مناسب برای رسمیت بخشی به تشیع فراهم کرد.

جوانپور تشریح کرد: از جمله اقدامات مهم در این دوره، فرات از آن با جمله «اشهد ان علیا ولی الله» در مساجد و معدن ها و ذکر نام ائمه اطهار در خطبه ها بود. این اقدامات نشان می دهد که رسمیت تشیع در تبریز یک حرکت ناگهانی صفویه نبوده، بلکه نتیجه زمینه سازی های پیشین در دوران ایلخانان، غازان خان، محمد خدابنده و تیموریان بود.

وی افزود: صفویه با بهره گیری از این زمینه های تاریخی و فرهنگی، توانست تشیع را به عنوان مذهب رسمی ایران اعلام کند و پایه های آن را تا امروز مستحکم نماید.

وی بیان کرد: در مجموع، تبریز با موقعیت تاریخی، حضور علما و علاقه مردم به اهل بیت، نقشی محوری در تثبیت و رسمیت بخشی تشیع در ایران داشته است و انتخاب این شهر به عنوان پایتخت صفویان، تجلی این اهمیت و تأثیر تاریخی آن است.

عوامل گسترش تشیع در دوره صفویان / از فشار عثمانی تا پناهگاه صفویه؛ مسیر پر پیچ و خم شیعه در ایران
عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز با بیان اینکه گسترش تشیع در دوره صفویان نتیجه مجموعه ای از عوامل تاریخی، فرهنگی و سیاسی بود که در کنار یکدیگر زمینه ساز تثبیت این مذهب در ایران شدند، افزود: یکی از مهم ترین این عوامل، حضور علمای برجسته شیعه از جبل عامل و دیگر مناطق بود. در آن زمان، امپراتوری عثمانی به عنوان رقیب سرسخت صفویه، شیعیان تحت سیطره خود را مورد آزار و فشار قرار می داد و بسیاری از علمای لبنان و عراق مجبور به مهاجرت شدند.

وی با اشاره به اینکه صفویان با دعوت و استقبال از این علمای شیعه، زمینه حضور آنان در تبریز و دیگر مناطق ایران را فراهم کردند، عنوان کرد: شخصیت هایی همچون شیخ عاملی و دیگر علمای جبل عامل، با حضور خود، فرهنگ واقعی شیعه و آموزه های اهل بیت را در میان مردم گسترش دادند. این علمای برجسته، علاوه بر ترویج فقه و فلسفه شیعه، به آموزش تفسیر قرآن و علوم دینی پرداختند و نقش مؤثری در شکل دهی به فرهنگ مذهبی ایران ایفا کردند.

حمایت صفویان از اهل بیت؛ سکویی برای رشد فرهنگ و تاریخ مذهبی ایران
وی ادعا کرد: اگرچه صفویان در آغاز اهل سنت بودند و قزلباش ها نیز گرایش های صوفیانه داشتند و با فرهنگ شیعی همخوانی کامل نداشتند، اما زمینه فراهم شد تا شیعه با حمایت حکام و علمای مهاجر گسترش یابد. علاوه بر جبل عامل و لبنان، علمای شیعه از عراق، عربستان و مصر نیز که تحت سیطره عثمانی ها بودند، به ایران مهاجرت کردند و تحت حمایت صفویان فعالیت های دینی و فرهنگی خود را ادامه دادند.

تبریز و آذربایجان؛ مرکز تلاقی علم و ایمان شیعی
جوانپور همچنین گفت: این حضور گسترده علمای شیعه موجب شد ایران به ویژه آذربایجان به مرکز فرهنگی و علمی شیعه تبدیل شود و رونق فقه، فلسفه، تفسیر و دیگر علوم اهل بیت در این منطقه شکل گیرد. صفویان، با بهره گیری از این فرصت، توانستند نه تنها شیعه را در ایران گسترش دهند، بلکه پایه های تثبیت رسمی این مذهب را در کشور فراهم کنند و ایران را به مرکزی مهم برای تشیع در جهان اسلام تبدیل نمایند.

صفویه؛ عصری برای شکوفایی فرهنگ و علم شیعه / بحارالانوار و رونق نگارش و نسخه پژوهی شیعی
وی به تحولات فرهنگی و دینی در دوره صفویه اشاره و عنوان کرد: در دوره صفویه، شاهد تحولات گسترده ای در جمع آوری و تدوین احادیث شیعه هستیم که نمونه بارز آن، کتاب ارزشمند بحارالانوار اثر علامه مجلسی است. در این دوره، اندیشه شیعی رونق چشمگیری یافته و فرهنگ شیعه، به ویژه در زمینه عزاداری ها، روزه خوانی و برگزاری مراسم مربوط به اهل بیت، به شکل آزادانه و گسترده در سراسر ایران ترویج می شود.

وی افزود: همچنین، تکریم امامزادگان، سادات و خاندان اهل بیت از سیاست های مهم صفویان بوده و تأثیر آن در شکل گیری هویت سادات و گسترش مراکز علمی و فرهنگی محسوس است. در این دوران، کتابخانه های مختلف ایجاد شده و چاپ و نشر آثار مربوط به اهل بیت و نسخه های خطی ارزشمند رونق می یابد.

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز با بیان اینکه از نظر فلسفی و علمی، دوره صفویه شاهد اوج گیری فلسفه شیعه به ویژه آثار ملاصدرا است، ادامه داد: همزمان، مباحث کلامی، فقهی و علمی، شامل نجوم و ریاضیات، در حوزه های علمی شکوفا شده و روحانیت شیعه به نهادی تأثیرگذار در جامعه تبدیل می شود. به طور کلی، شکل گیری قدرت و نفوذ نهاد روحانیت شیعه در میان مردم، از این دوره آغاز شده و با تحولات دوره عصر جدید و ارتباطات با خارج از ایران، به نهادی مستحکم و اثرگذار بدل می شود.

وی به نقش علمای آذربایجان در گسترش فرهنگ شیعه اشاره کرد و گفت: این تحول عمدتاً ریشه در تشیع در ایران و به ویژه منطقه آذربایجان دارد، جایی که علمای بزرگی در توسعه تشیع نقش برجسته ای ایفا کرده اند. بسیاری از این علمای برجسته، همچون ملا جلی تبریزی، از تبریز برخاسته و با دربار صفوی ارتباط داشته اند. حضور و فعالیت آنان نه تنها به گسترش فرهنگ شیعه در ایران کمک کرده، بلکه در شکل گیری و تقویت حوزه های علمی مهم، از جمله نجف و بعدها قم، نقش اساسی داشته

است.
تبریز؛ پایتخت فرهنگی و معنوی تشیع در ایران / تلاش و استقامت مردم در دفاع از کیان شیعه
وی اظهار کرد: حمایت دولت صفوی از فرهنگ اهل بیت و علمای شیعه زمینه ساز تشکیل نهاد روحانیت شد؛ نهادی که امروز تحت عنوان ولایت فقیه در رأس جامعه ایران اسلامی قرار دارد. این دستاورد نتیجه تلاش ها و فداکاری های علمای شیعه و مردم آذربایجان، به ویژه تبریز، در دفاع از کیان اسلام و تشیع در برابر تجاوزات خارجی بوده است. تبریز از این منظر به عنوان پایتخت معنوی تشیع و مرکز ارزش های شیعه شناخته می شود و تأثیرگذاری تاریخی خود را همچنان حفظ کرده است.
جوانپور در پایان گفت: در دوره معاصر نیز، علمای برجسته ای مانند علامه طباطبایی، علامه امینی، علامه جعفری، آیت الله میلانی و آیت الله خویی در توسعه و ترویج فرهنگ شیعه نقش آفرینی کرده اند. امروز ما مدیون تلاش ها، فداکاری ها و استقامت های این بزرگان و مردم آذربایجان هستیم و می توانیم با افتخار تأثیر تاریخی این منطقه در شکل گیری و توسعه فرهنگ شیعه در ایران و جهان اسلام را بازشناسی کنیم.